

Певање уз гусле уписано је 29. новембра 2018. године на Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства Унеска. То је одлучено на седници Међувладиног комитета за очување нематеријалног културног наслеђа Унеска, која је одржана тог дана на Маурицијусу.

Да се и гуслање нађе на тој листи препоручила је 2016. године надлежна стручна комисија Министарства културе и информисања. Неопходан номинацијски досије израдио је Центар за нематеријално културно наслеђе, основан пре неколико година у Етнографском музеју у Београду, у сарадњи са Музиколошким институтом САНУ, а уз подршку Савеза гуслара Србије, гусларских удружења, појединаца, локалних самоуправа, институција, невладиних организација и стручних удружења.

Певање уз гусле је трећи упис Републике Србије на Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства Унеска. Претходно су уписани наше породич-

не славе новембра 2014, а затим и народне игре – коло, децембра 2017. године.

Жива културна баштина

Појам нематеријалног културног наслеђа у широј јавности, код оних који не припадају уско стручном кругу, понекад изазива извесне нејасноће и недоумице. Реч је о концепцији која се унутар Унеска развијала и уобличавала дуго година. Једну од кључних вододелница у том процесу представљало је усвајање Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа 2003. године. Већина чланица Унеска није дуго чекала да би ратификовала тај нови међународни инструменат, па је он ступио на снагу већ 2006. године. То је, како је оцењено, била потврда да се „и у временима убрзаних друштвено-културолошких промена и међународних економских интеграција у свету, сачувала мотивација да се чува културно наслеђе и упражњавају поједини његови видови”.

ПЕВАЊЕ УЗ ГУСЛЕ
– НЕМАТЕРИЈАЛНО
КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ
ЧОВЕЧАНСТВА

СИМБОЛ ИДЕНТИТЕТА ТРАЈАЊА

СВЕДЕН МУЗИЧКИ ИЗРАЗ

– Када је реч о гуслама као музичком инструменту, „уз једноставност грађе, крајње сведени музички израз јесте нешто чиме се певање уз гусле одликује“ – каже наш познати етномузиколог и композитор Димитрије Големовић, професор Факултета музичке уметности у Београду.

Према дефиницији Унеска, нематеријално културно наслеђе представља „праксу, презентацију, изражавање, као и удружена знања и неопходне вештине, које заједнице, групе и у неким случајевима појединци, препознају као део своје културне баштине“. Преношена с генерације на генерацију „национална културна баштина изазива осећај идентитета и континуитета“. Драгоцена је и по томе што „промовише, одржава и развија културни диверзитет и људску креативност“.

Кључну одредницу појма нематеријално културно наслеђе представља то што у њега улази само тзв. живо насле-

Уписом певања уз гусле на Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства Унеска, наша традиција и обичаји постају део светског културног наслеђа

ђе или „жива културна баштина“. То се може видети на примеру наше славе, јер она представља појаву које се непрестано упражњава, допуњава новим садржајима и тако изнова опстаје у животу и потврђује да припада „живој“ пракси.

Ваља подсетити и да у нематеријалну културну баштину могу да уђу не само нематеријалне, већ и сасвим „материјалне“ појаве, рецимо алати типични за неке старе, традиционалне занате. Дobar пример у том погледу представља знаменита пијаца у мароканском граду Маракешу. Елеменат културног наслеђа у овом случају представљају и целокупни простор те знамените тржнице, одговарајуће грађевине и предмети који се тамо могу наћи.

Записи о епском певању

Традиција певања уз гусле у српском народу има дубоке корене и везана је за певање епских народних песама.

ДЕСЕТЕРАЦ

Филолог Јован Деретић разликује примарну епику, по свом постању претежно усмену, од секундарне или „литерарне“ епике. Реч је о привидно истородним, али „у ствари антиподним појавама“. У најзнаменитије обрасце примарне, усмене епике могу се уврстити и народне јуначке песме неких других европских народа, као што су англосаксонски Беовулф, скандинавске Еде, француске chansons se geste, шпанске cantares de gesta. Овове треба додати и епску поезију чија је афирмација, уз српску, такође везана за XIX век, као што је руска, тзв. новогрчка или финска. За разлику од неких других, темељни стих наше епике је „несиметрични десетерац с цезуром после четвртог слога“.

Према најновијим сазнањима први запис једне епске народне песме из наших крајева потиче с краја XV века. Приликом боравка напуљске краљице Изабеле дел Барко у италијанском граду Ђоја дел Коле, једна група Словена, вероватно потомака избеглица са друге обале, на свечаности уприличеној том приликом у част краљице, играјући у колу отпевала је песму о деспоту Ђурђу и Сибињанин Јанку.

Италијански песник Рођеро де Пачиенца, иако по сопственом признању није познавао језик, на лицу места потрудио се да забележи како је знао и умео део ове песме на оригиналном језику. Запис је касније објавио као додаток сопственог спева „Балцино“, посвећеног напуљској краљици.

У рана писана сведочанства, али географски више удаљена, може се уврстити и запис мађарског песника Шебешћена Тинодија. Као очевидац, он у делу „Историја Ердеља“, објављеном 1554. године, помиње певача Димитрија Карамана, од којег нема бољег у „српском начину“. Просторно још даље, енглески историчар Ричард Нолс, део простора у утицајној „Историји Турака“ из 1603. го-

дине издваја за владавину деспота Ђурђа Бранковића, помињући и „сеоске песме“ које је „народ из те земље“ деспоту посветио.

Опат Алберто Фортис, познати италијански филолог, етнограф и природњак у књизи „Путовања по Далмацији“ из 1774. године, са значајним одјеком у Европи тога времена и уз симпатије према обичајима Морлака, објавио је уз сопствени превод и оригинални текст „Хасанагинице“. То је послужило као основа Гетеу за немачки превод те песме, што је напослетку Хердер укључио у гласовиту збирку народне поезије разних европских земаља и народа, под називом „Народне песме“ (Volklieder), изашлу из штампе 1778. године.

„За време посела, када се сељаци окупљају, и то нарочито по кућама у којима има много девојака, непрестано и живо одржава се успомена на народна предања старих времена. Ту се увек нађе неки певач који уз пратњу инструмента названог гусле, са једном једином жицом начињеном од мноштва длака из коњске гриве, понавља старе писме, или, пак, у њих убације нове елементе“... Те песме „имају велики утицај на душе слушалаца који их, мало-по-

ХОМЕРОВСКЕ ЗАГОНЕТКЕ

Већ су први откривачи и читаоци народних јуначких песама са ових простора још у XIX веку уочили да се на њиховом примеру може уживо изучавати традиција усменог народног певања, као и да би та проучавања могла расветлити „неке хомеровске загонетке“, писао је професор Светозар Кољевић.

мало, науче напамет. Видео сам неке како плачу и уздишу слушајући стихове“.

Јакоб Грим наглашавао је да „нису српске народне песме извађене из пергаментских рукописа, него су покупљене са топлих усана народа“. Оне су, по његовом мишљењу, испеване „чистим, племенитим језиком, без празнина у приповедању, разговетне и јасне од почетка до краја“. Грим је држао „да од времена Хомерових спегова нема заправо у целој Европи појаве која би нам тако као она могла објаснити суштину и порекло епа“.

Тереза Албертина Лујза фон Јакоб, позната и као „Талфи“, марљива у превођењу јуначких песама из наших крајева на немачки језик, сматрала је да у томе погледу Срби стоје потпуно издвојени – „Нема савремене нације која се може упоредити са њима у епској производности. Чини се да тако нова светлост пада и на велике саставе античких народа“.

Велики пољски песник Адам Мицкијевич, као предавач 1841. године на Колеж де Франсу у Паризу, у излага-

њу својим слушаоцима о српској народној поезији, подвлачио је да „код српских песника налазимо ону узвишену непристрасност, којој се дивимо код Хомера, па чак и неку врсту верске непристрасности“... Такође, и да „нигде можда хришћанска идеја није била изражена тако јасно, тако изричито“... „Познато је да су код старих народа јунаци увек били срећни људи или љубимци богова. То схватање чини темељ грчке епопеје... Идеја потпуног жртвовања својствена је српској епопеји“.

О величању епског певања у свету постоје трагови и у прошлом веку. Харвардски хеленисти Милмен Пери и Алберт Лорд, половином 1933. године, предузели су један

по свему несвакидашњег подухвата. По приспећу прекокеанског брода у дубровачку луку, двојица Американаца упутила су се затим у планине Црне Горе и Рашке области, одлучни у намери да на терену прикупљају епску поезију, која је још живела у срцима тамошњег становништва. С обзиром на то да још није било модерних магнетофона, они су се потрудили да на пут понесу једну од тада најсавременијих направа. Када су се после свог путовања вратили у Сједињене Државе, Пери и Лорд су код себе имали, како је тада примећено, „једну од најзначајнијих збирки усмене поезије свих времена“.

Гусле – поштоване и вољене

У свим тим примерима, али и многим другим, народне епске песме певане су уз гусле.

Министар културе и информисања Владан Вукосављевић истакао је да је певање уз гусле део нашег националног и културног идентитета дугог трајања. Уписом на Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства Унеска, према његовим речима, наша традиција и обичаји постају део светског културног наслеђа, што је у симболичком и у фактичном смислу веома важно.

Гусле су и симбол српског народног памћења у дугој борби за одржање у прошлости, сматра Драган Хамовић, посебни саветник министра. Али не само то.

– Нема данас народа у којем је овај древни елемент културног наслеђа живље присутан, поштован и вољен. Заслуге за такав статус припадају гусларским удружењима и бројним оданим слушаоцима широм нашег културног простора – наглашава Хамовић. ■

Чедомир ПОПОВИЋ